

מועד חורף מאוחר

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: חורף מאוחר, תשפ"א, 2021
מספר השאלון: 29281
נספח: ספר זיכרון (לשאלה 14)

שים לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

היסטוריה דתי

לבתי ספר דתיים

הוראות לנבחן

- משך הבחינה: שעתיים וחצי.
- מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.
יש לבחור בשש שאלות. לכל שאלה — $16\frac{2}{3}$ נקודות.
- חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- הוראות מיוחדות: הבא בתשובותיך עובדות, אל תסתפק בהערכות כלליות.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

ענה על שש מן השאלות 1-15 (לכל שאלה – $16\frac{2}{3}$).

פרק ראשון

1. **הצג** אחד מן הרעיונות (עקרונות או מאפיינים) של הנאורות, וה**סבר** כיצד ה**לאומיות** מגשימה רעיון זה. **הצג** רעיון **נוסף** של הנאורות, וה**סבר** כיצד ה**סוציאליזם** מגשים רעיון זה. **הסבר** מדוע במקרים מסוימים עלול המימוש של ה**לאומיות** אין ה**סוציאליזם** לסתור את ערכי הנאורות.
2. **הצג** אחד מרעיונות הגאולה של מבשרי הציונות – הרבנים קלישר ואלקלעי. **הצג** את החידוש שברעיון זה לעומת תפיסות קודמות בנוגע לגאולה. **הצג** אחת מן ההחלטות שהתקבלו בוועידת קטוביץ (1884), שיש בה ביטוי לחידוש שהצגת.
3. התנועה הציונית התאפיינה בריבוי של זרמים ומפלגות. **הצג** רעיון מרכזי של "המזרחי" ושל זרם נוסף שלמדת עליו. בנוגע ל**כל** אחד מן הזרמים שהצגת, **ציין** מחלוקת בתנועה הציונית שבה הוא היה מעורב, וה**סבר** את עמדתו במחלוקת זו (סך הכול – שתי מחלוקות).
4. בסוף המאה ה־19 ובתחילת המאה ה־20 היו לקבוצות בארץ דעות מגוונות בנוגע ל**צביון הדתי** של היישוב היהודי בארץ־ישראל. בחר ב**אחד** האירועים שלמדת עליהם: פולמוס השמיטה (תרמ"ט) או מסע הרבנים במושבות (תרע"ד), ו**ציין** את האירוע שבחרת. **הצג** את הרקע לאירוע שבחרת. **הסבר** כיצד באירוע זה בא לידי ביטוי שיתוף פעולה בין קבוצות או אישים בעם היהודי. **ציין** ערך שאפשר לדעתך לאמץ בהשראת האירוע שבחרת. **נמק** את תשובתך.
5. בימי המרד הערבי הגדול, בשנים תרצ"ו-תרצ"ט (1936-1939), שאפה ההנהגה הערבית לשנות את מדיניות השלטון הבריטי בארץ־ישראל. **הצג** גורם אחד שתורם ל**פרוץ המרד** וקשור במדיניות של בריטניה. **הצג** שתי תגובות של הבריטים על המרד הערבי הגדול: תגובה אחת בתחום ה**צבאי**, ותגובה אחת בתחום ה**מדיני**.

פרק שני

6. מיייד עם עלייתם של הנאצים לשלטון (1933), הם החלו לפעול בדרכים שונות כדי לבודד את היהודים מן החברה. **הצג שני** צעדים שנקטו הנאצים כדי לממש מטרה זו. **הסבר** את השינוי שחל במעמד היהודים בגרמניה בשנת 1935, עם חקיקת חוקי נירנברג (1935).
7. **ציין שני** הישגים צבאיים של גרמניה מפרוץ מלחמת העולם השנייה בספטמבר 1939 ועד קיץ 1941. **הצג** גורם אחד לכל אחד מן ההישגים שצינת (סך הכול – שני גורמים).
8. בין חודש נובמבר 1947 לחודש מאי 1948 התנהל בארץ-ישראל השלב הראשון של מלחמת העצמאות. על פי מה שלמדת, הצג יתרון אחד שהיה לכל אחד מן הצדדים הלוחמים בשלב הראשון של מלחמת העצמאות (סך הכול – שני יתרונות). בחר באחד מן האירועים שלמדת עליהם: שיירת יחיעם (הסרט "שיירת יחיעם: שחזור הקרב"), המצור והקרב על ירושלים (השיר "קרב הראל"), נפילת גוש עציון (הקדימון "מכתבים מהמלחמה"), וציין את שם האירוע שבחרת. בנוגע לאירוע שבחרת, **ציין שניים** מן הקשיים שאיתם התמודדו אנשי היישוב היהודי, ו**הסבר** כיצד הם באים לידי ביטוי בסרט או בשיר או בקדימון.
9. עם תום מלחמת העצמאות, התאפיינו היחסים בין ישראל למדינות ערב בעיתות של רגיעה ובעיתות של לחימה. **ציין** שם של אחת ממדינות ערב שחתמה על הסכם שביתת נשק עם מדינת ישראל, כשהסתיימה מלחמת העצמאות. **הצג שני** פרטים מתוך ההסכם. **הצג** מוקד מתיחות בין ישראל לבין אחת ממדינות ערב שהוביל למלחמת ששת הימים.
10. העולים שהגיעו לארץ בשנות החמישים (שנות העלייה הגדולה) היו שונים מן האוכלוסייה בארץ שקלטה אותם. **הצג שניים** מן ההבדלים בין העולים לבין האוכלוסייה הקולטת. **הצג** חשש שהיה להנהגת המדינה לנוכח ההבדלים הרבים בין שתי קבוצות אלה. **הסבר** כיצד ניסתה הנהגת המדינה להתמודד עם הבדלים אלה באמצעות מדיניות "כור ההיתוך".

פרק שלישי

לפניך קטע מקור מתוך מאמר, העוסק במחקר ההיסטורי על ההעפלה לאחר קום המדינה, ואחריו שאלות הנוגעות לקטע.

בעשורים הראשונים לאחר קום המדינה התאפיין המחקר של היסטוריונים שעסקו בהעפלה בכלל ובפרשת "אקסודוס" בפרט בכתיבה מגמתית, שנועדה לשרת אינטרסים פוליטיים מסוימים.

רוב ההיסטוריונים האלה היו מזוהים עם מפלגת השלטון (מפא"י) בהנהגתו של דוד בן גוריון. מפלגה זו הייתה ממשיכת דרכה של הנהגת היישוב מתקופת טרום המדינה, וחבריה ביקשו לפַאֵר את התרומה של מנהיגי היישוב לגירוש הבריטים, לעומת מעשי האלימות של "הפורשים" [אנשי האצ"ל והלח"י]. לכן הדגישו ההיסטוריונים האלה (שהיו מזוהים עם מפא"י) את חלקה של ההעפלה במאבק נגד הבריטים, ובהעפלה הדגישו את חלקו של היישוב המאורגן במאבק זה. מכיוון שלמעפילים לא היה חלק במאבקים הפוליטיים בתוך היישוב לפני הקמת המדינה וגם לאחריה, הספרים הראשונים שנכתבו על ההעפלה כמעט שאינם מזכירים אותם.

נכון הוא שברבות מהפְּלגות ההעפלה היה תפקידם של המעפילים מצומצם למדי, אבל ב"אקסודוס" הסיפור היה שונה. דווקא בפרשה זו התבקש דיון מפורט ונרחב במעפילים, וחסרונם מעורר תמיהה.

משנות השמונים והתשעים של המאה ה-20, החלו היסטוריונים חדשים לבחון את הנחות היסוד שהיו מקובלות על היסטוריונים מן העשורים הראשונים על אודות תרומתו של היישוב המאורגן למאבק על הקמת המדינה. מעורבותם הרגשית והאידאולוגית של ההיסטוריונים החדשים קטנה יותר מן המעורבות של ההיסטוריונים מן הדור הקודם. כמו כן, התאפשר להם לעיין במסמכים שנסתרו מעיניהם של קודמיהם.

במחקרים של ההיסטוריונים מן הדור החדש נמצא, כי ההעפלה לא היה משקל מכריע בשיקוליה של בריטניה להעביר את שאלת ארץ-ישראל לאו"ם ובהחלטה לעזוב את הארץ.

מן המחקרים החדשים גם עולה, שההעפלה כמעט שלא הגדילה את מספר הנכנסים לארץ-ישראל עד קום המדינה מעבר למכסת 1,500 הסרטיפיקטים בחודש שקבעו הבריטים.

אם כן, אני סבורה, כי התרומה העיקרית של ההעפלה הייתה כלפי פנים: חיזוק הסמכות של הנהגת היישוב. בשעה שארגוני הפורשים הָכוּ בבריטים ואף זכו לאהדה מצד חלקים מן היישוב, נועד להעפלה תפקיד לשמור על המורל, לחזק את המרות של ההנהגה ולהראות שנעשים מעשים, שכן ההעפלה הייתה נושא שזכה להסכמה רחבה בציבור, והיא התבצעה בהתאם להחלטות ההנהגה הנבחרת.

(מעובד על פי חלמיש, א' [1994]. "אקסודוס" — המקרה הפרטי והמשמעות הכללית, בתוך **הצינונים**, יח, עמ' 383-390)

שאלות הנוגעות לקטע:

11. הסבר על פי הקטע, מדוע המעפילים כמעט שלא הוזכרו בספרים הראשונים שנכתבו על ההעפלה, בעשורים הראשונים לאחר קום המדינה.
- הסבר מדוע האזכור המועט של המעפילים בספרים הראשונים הוא תמוה (מוזר), על פי הקטע ועל פי מה שלמדת על פרשת "אקסודוס".
12. על פי הפסקה האחרונה בקטע, הסבר מדוע נושא ההעפלה סייע לחיזוק הסמכות של הנהגת היישוב.
- על פי מה שלמדת, הצג את המחלוקת בין הנהגת היישוב ובין "הפורשים" בנוגע לדרכי המאבק בבריטים לאחר פירוק תנועת המרי העברי.
13. על פי הקטע, הצג טענה אחת של ההיסטוריונים מן הדור החדש בנוגע להשפעת ההעפלה במאבק להקמת המדינה.
- על פי מה שלמדת, הצג גורם, שאינו קשור בהעפלה, שהניע את בריטניה להעביר את שאלת ארץ-ישראל לאו"ם.

פרק רביעי

14.

התפתחות זרמים דתיים מן המאה ה-19 עד המאה ה-20

- א. בנספח לשאלה 14 מוצג עמוד השער של ספר זיכרון לדוד שלזינגר – חייל יהודי שלחם בצבא גרמניה ונפל במלחמת העולם הראשונה. בני משפחתו, שראו עצמם ממשיכי דרכו של הרש"ר הירש (הנאו־אורתודוקסיה), הוציאו את הספר לזכרו.
- על פי מה שלמדת, הצג את תפיסת העולם של הנאו־אורתודוקסיה על שני צדדיה.
- הצג שתי דוגמאות מפעילותו של הרש"ר הירש שבהן תפיסת עולם זו באה לידי ביטוי.
- הסבר כיצד תפיסת העולם של הנאו־אורתודוקסיה על שני צדדיה באה לידי ביטוי בשני רכיבים מעמוד השער.
- ב. בחר בזרם דתי נסף שהתפתח במאה ה-19 עד המאה ה-20, וציין את שמו.
- ציין שם של רב אחד שהשתייך לזרם זה.
- הצג אתגר אחד שהרב שציין נאלץ להתמודד איתו.
- הסבר כיצד התמודד הרב עם אתגר זה.

15.

הנהגה יהודית בתקופת השואה

- בטבלה שלפניך מוצגת השוואה בין דרכי ההתנהגות של ראשי יודנראטים שמונו סמוך לכיבוש פולין (הגל הראשון) ובין דרכי ההתנהגות של ראשי יודנראטים שמונו לאחר סילוק ראשי היודנראטים הראשונים (הגל השני).
- עייין בטבלה וענה על השאלות שאחריה.

טבלה: דרכי ההתנהגות של ראשי היודנראטים בגל הראשון ובגל השני

שיעור ראשי היודנראטים בגלוגברנמן בגל השני, שמונו לאחר סילוק ראשי היודנראטים הראשונים (מתוך 101 ראשי יודנראטים)	שיעור ראשי היודנראטים בגלוגברנמן בגל הראשון (מתוך 146 ראשי יודנראטים)	דרך התנהגות
15.8%	30.8%	סיוע לבני הקהילה, סירוב למלא גזרות כלכליות, אזהרות מפני אקציות קרבות
4.0%	7.5%	ויתור על התפקיד בגלל אי־השלמה עם מדיניות הנאצים
7.9%	17.8%	אי־מילוי הוראות, שהוביל לסילוק ראש היודנראט בידי הגרמנים
2.0%	12.3%	סירוב למסור יהודים, שהוביל לרציחת אותם ראש יודנראט
1.0%	1.4%	קיום קשר עם ארגוני המחתרת (המזוינת)
60.4%	14.4%	מילוי אחר הוראות הגרמנים

(הנתונים מאתר יד ושם)

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

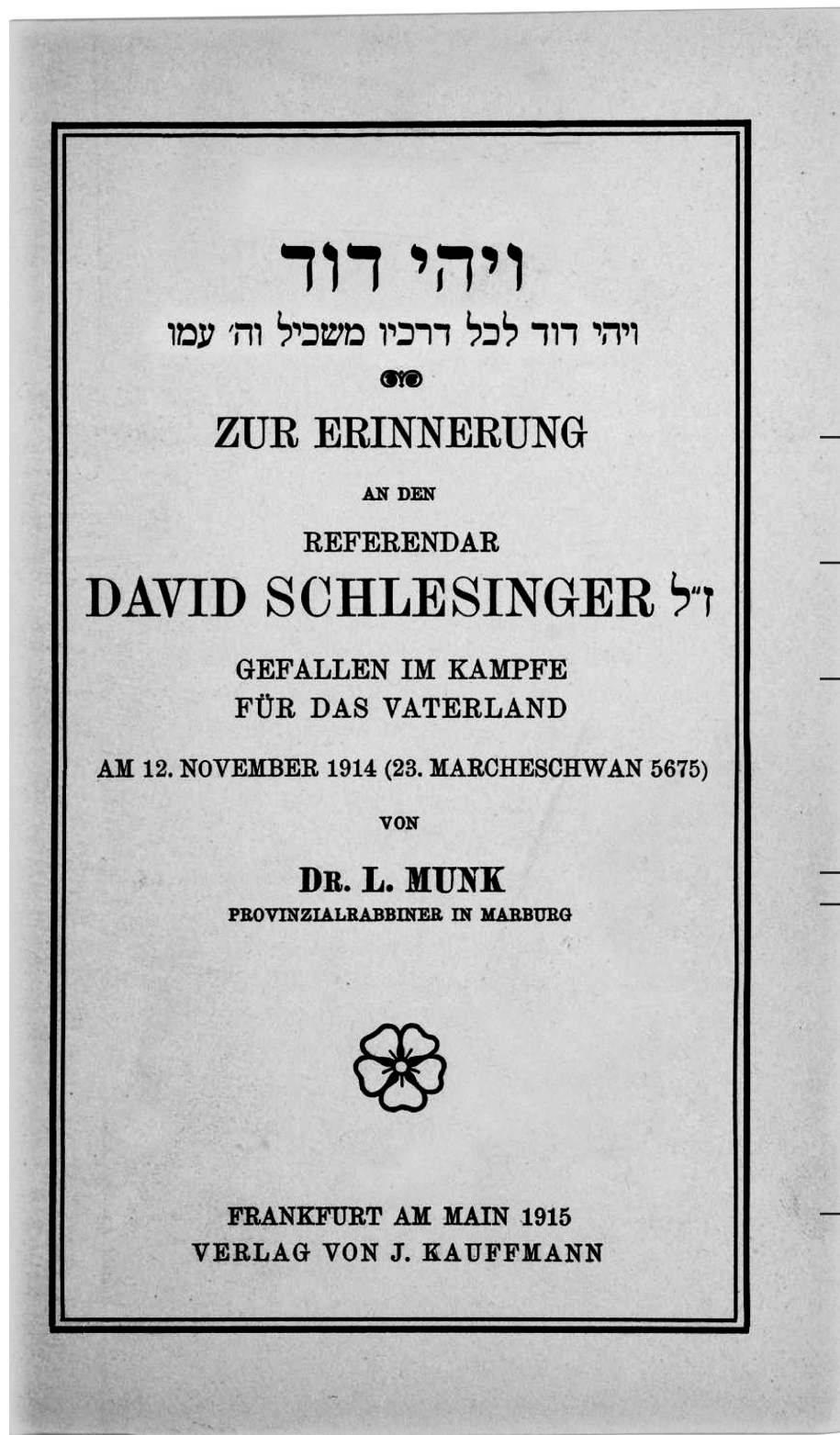
/המשך בעמוד 7/

- א.** על פי הנתונים בטבלה, צ"ן את שיעור ראשי היודנראטים שסולקו בידי הגרמנים בגלל אי־מילוי הוראות בגל הראשון ואת שיעורם בגל השני.
- על פי נתונים אלה ועל פי מה שלמדת, הסבר את ההבדל בין ראשי היודנראטים בגל הראשון לבין ראשי היודנראטים בגל השני.
- על פי הטבלה, צ"ן דרך התנהגות נוספת שרואים בה הבדל ניכר בין ראשי היודנראטים בגל הראשון לבין ראשי היודנראטים בגל השני.
- ב.** על פי הטבלה, לראשי היודנראטים בשני הגלים כמעט שלא היה קשר עם ארגוני המחתרת (המזוינת). על פי מה שלמדת על החיים בגטאות, הסבר מדוע דווקא בעניין זה הייתה עקביות בהתנהגות של ראשי היודנראטים בשני הגלים.

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך

נספח לשאלה 14:
ספר זיכרון לחייל יהודי – עמוד השער

תרגום

לזיכרון

המתמחה
דוד שלזינגר ז"ל

שנפל בקרב
על המולדת
ב-12 בנובמבר 1914
(כ"ג מרחשוון תרע"ה)

מאת ד"ר ל' מונק
הרב המחוזי במרבורג

פרנקפורט על המיין 1915
בית הוצאה של י' קואפמן